

Bilder av ras i svensk visuell kultur

REDAKTÖR

Åsa Bharathi Larsson

Konferenser 107

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIKVITETS AKADEMIEN

Bilder av ras i svensk visuell kultur. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA). Konferenser 107. Stockholm 2022. 144 s.

ABSTRACT

This volume is the result of a one-day symposium held at The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities in Stockholm in the early fall of 2018. The articles present some of the complex discussions on race, colonialism and culture production that take place in various academic disciplines today. Key themes such as racial stereotypes, identity, body, whiteness, colonial heritage, decolonial practice and memory are discussed. The articles all deal with various visual representations of race and its circulation and meaning making in the Swedish media landscape. However, these discussions are also contextualised within a global framework thus not only belonging to a Swedish visual culture production.

KEYWORDS

body, colonial heritage, decolonial practice, identity, memory, racial stereotypes, representation, visual culture, whiteness

© 2022 Författarna och KVHAA, Stockholm

ISBN 978-91-88763-29-7

ISBN 978-91-88763-30-3 (pdf)

ISSN 0348-1433

Utgivare: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA, The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities)

Box 5622, SE-114 86 Stockholm, Sverige

www.vitterhetsakademien.se

Distribution: eddy.se ab, Box 1310, SE-621 24 Visby, Sverige

<http://vitterhetsakademien.bokorder.se>

Omslagsbild: David Klöcker Ehrenstrahl, *Pojke med papegojor och markattor* 1670. Foto: Anna Danielsson, Nationalmuseum (CC BY-SA). <https://digitaltmuseum.se/021046508258/pojke-med-papegojor-och-markattor>

Tryck: DanagårdLitho, Ödeshög, Sverige 2022

Innehåll

Förord	7
ÅSA BHARATHI LARSSON	
<i>Onkel Toms stuga i Sverige</i>	11
<i>Jenny Nyströms illustrationer till upplagan från 1895</i>	
ÅSA BHARATHI LARSSON	
Gaston Backmans visuella gestaltning av människan som art och ras	29
ULRIKA KJELLMAN	
Den svenska gulinghumorn vid ett vägskäl?	57
<i>Svenska rasstereotyper av asiater efter Svenska nyheter-affären 2018</i>	
TOBIAS HÜBINETTE	
”Im sijnth årrodh naan bahha cirkusdjur – Jag vill inte vara ett jävla cirkusdjur”	73
<i>Dekolonisering av det etnografiska skådespelet i Sameblod</i>	
INA KNOBBLOCK & JOHAN HÖGLUND	
Kaffetären och kolonialismen	89
<i>Cirkelns löfte och förtingligande</i>	
MOA MATTHIS & JOANNA RUBIN DRANGER	
Ingens tax	109
<i>Om en skämtteckning av Hans Lindström</i>	
JEFF WERNER	
Bibliografi	127
Författarna	137

Ingens tax

Om en skämtteckning av Hans Lindström

JEFF WERNER

Skämttecknaren Hans Lindström (1950–2021) hamnade (åter) i blåsväder sommaren 2015. Hans bilder påstods i inlägg på sociala medier innehålla rasistiska stereotyper av bland andra muslimer. I några inlägg beskylldes han också för att vara rasist. Antagligen som en följd av detta slutade han medverka på Namn och Nytt-sidan i *Dagens Nyheter*. Här ska jag återvända till debatten och Lindströms bilder i syfte att fördjupa förståelsen av visuella stereotyper.

Centrala för undersökningen är begreppen ras och rasstereotyp. Båda hänvisar i samtida diskurser till såväl mentala föreställningar som visuella framställningar. Ras har sedan 1700-talet använts om både kroppsliga och kulturella särdrag hos grupper av människor. Visuella kännetecken för ras är i hög grad konventionella i betydelsen överenskomna. De är något vi kan betrakta över hela världen och som ordnar vår förståelse av den. Ras är alltså inget som existerar oberoende av vårt medvetande. Visuella tecken för ras sammanfaller därmed – åtminstone delvis – med rasstereotyper som mentala kategorier. Båda ordnar perceptionen av världen efter rasmässiga mönster. Båda fungerar därmed som ras-ter. De föregår vår perception och vårt omdöme om världen. De är förutfattade uppfattningar, för-domar om världen.¹

¹ Det mesta av den här artikeln skrevs under 2019, då jag mejlade Lindström en förfrågan om bildrättigheter och bifogade texten i dess dåvarande skick. Han svarade den 20 februari 2020: ”Ursäkta dröjsmålet. Det är ok att använda bilden. Det har dröjt eftersom jag tänkte skriva ett lite längre svar. Det var en mycket intressant text, så en rad saker slog mig som jag ville delge dej. Det får vänta lite, men det är alltså ok att använda bilden.” Planen var att träffas sommaren 2020 för att diskutera användningen av typer och stereotyper i skämtteckningar. Sedan kom pandemin, och i januari 2021 nåddes jag av beskedet att Lindström gått ur tiden. Texten har endast getts en lättare översyn efter det.

I SKOTTGLUGGEN

Den 26 juli 2015 publicerades två kritiska inlägg om Lindströms skämtteckningar på sociala medier, ett på Facebooksidan Vardagsrasismen och ett på forskaren Tobias Hübinettes blogg. På Vardagsrasismen stod bland annat:

Hans Lindström är en extremt populär satiriker inom SD kretsar/Avpixlatligan, och det är lätt att förstå varför. Just därför är det också extremt obehagligt att DN, av allt att döma utan att tveka, väljer att publicera denna form av satir. Vissa vill göra en mer välvillig tolkning av den senaste bilden från dagens DN men om ni ser alla dessa tillsammans är det rätt tydligt att en välvillig tolkning inte finns att göra.

Hans Lindström är islamofob, och spenderar en hel del tid med att genom sina bilder smutskasta muslimer. Faran är inte i de högerextrema [sic] kretsarna, faran ligger i att etablerad media nu utan eftertanke publicerar rasistisk satir och att detta försvaras. Det var såhär Hitler byggde upp hatet mot judar, ska vi verkligen tillåta det ske här i Sverige mot muslimer?

Inlägget hade den 29 juni 2021 fått 159 likes, delats 37 gånger och föranlett 74 kommentarer.²

Några av argumenten i inlägget, som upprepas och utvecklas i kommentarerna, kan sammanfattas så här:

- Lindström är "islamofob".
- Lindströms bilder har "rasistiska undertoner".
- *Dagens Nyheter* publicerar "rasistisk satir" och bidrar till att normalisera rasismen.
- Bilderna måste sättas in i ett större sammanhang. De utgör en liten del av "all satir han gjort om muslimer".
- Lindströms bilder utgör ett hot: "Det var såhär Hitler byggde upp hatet mot judar ..."

På Facebooksidan Vardagsrasismen illustreras inlägget med fem skämtteckningar. En färgbild föreställer två "invandramän" som diskuterar på ett förortstorg. Den ene är stolt över att sonen äntligen fått jobb – som IS-krigare. En annan bild visar en taliban eller terrorist som ligger och sover med en bomb apterad under väckarklockan. Den tredje skämtteckningen föreställer en "arabisk" konstnär som stolt visar upp ett porträtt av Muhammed. När hans publik flyr fältet förtydligar han att det föreställer

² Vardagsrasismen 2015.

En skämtbild av Hans Lindström som anklagades för att vara rasistiskt stereotyp i sociala medier 2015.

Muhammed Al-Zubaidi som säljer ankor på torget. Bild fyra tar oss till en anställningsintervju eller en arbetsförmedling. Mannen bakom skrivbordet – en ”svenne” – frågar om den sökandes meriter. Den jobbsökande Ismail svarar ”Jak kan cikla”. Den femte bilden kretsar kring en hund, och det är den bilden som här ska ägnas en längre analys.

Jag har valt att använda ”svenne” som beteckning på stereotypa framställningar av vita svenskar. Begreppet har många olika betydelser, men i dag avser det ofta dem statsminister Fredrik Reinfeldt kallade ”etniska svenskar”. Wiktionary anger betydelsen ”potentiellt nedsättande beteckning på etniskt svensk person alt. betar sig på ett stereotypiskt svenskt sätt”.³ Det är högst tveksamt om det utanför stereotypernas värld går att tala om ”etniska svenskar”, men eftersom denna studie rör sig inom det fältet ska ”svenne” här förstås på samma nivå som ”svartskalle”.

Retorikens logik leder till att det på Vardagsrasismen inte står något om när Lind-

3 Wiktionary 2021.

ström driver med Sverigedemokraterna och rasister och att sådana skämtteckningar inte publiceras där. På Vardagsrasismen återfinns inte heller teckningar där han häcklar andra religioner än islam och deras företrädare. På Facebooksidan redogörs för upphovsmannens åsikter och intentioner, som om dessa enkelt kan utläsas ur bilderna. Samma dag som inlägget på Vardagsrasismen skriver Hübinette:

Idag har DN:s tecknare Hans Lindström publicerat ännu en rasstereotyp bild, och genom åren har Lindström nu hunnit att teckna de flesta klassiska rasstereotyper som överhuvudtaget existerar. Påminner gärna också om att DN titt som tätt frossar i rashumor och rasstereotyper som både är visuella och textuella på N & N-sidan [Namn och nytt] liksom i sitt korsord – alltså oftast handlar det om s k 'gulinghumor', men även om s k 'svartinghumor' och s k 'mussehumor'. [– – –]

Tyvärr finns en mycket lång tradition bland landets professionella tecknare att både använda sig av rasstereotyper och/eller att sympatisera med extremhögern från Albert Engström, Sven Hellstrand, Fritz Dohrn och Gösta Chatham till Ingrid Vang Nyman, Lars Hillersberg, Hans Lindström och Stina Wirsen.⁴

Noterbart är att Hübinette använder "rashumor" och "rasstereotyp" för att beskriva Lindströms bilder, men han benämner dem inte rasistiska. I synnerhet första gången ordet "rasstereotyp" används tycks det syfta på visuella framställningar, något som det finns skäl att återkomma till. Den avslutande meningen om att det finns "en mycket lång tradition ..." buntar samman tecknare med högst olikartade åsikter och uttrycks-sätt.

Hübinette illustrerar med delvis andra bilder än dem på Vardagsrasismen. Bilden med sonen som blivit IS-krigare samt hunden och den arbetssökande är gemensamma, men därtill har Hübinette valt två skämtteckningar om Nordkorea. En där en man avrättas för att han missförstått frisyrdirektivet och en annan med en bonde som fraktar en medeldistansmissil på en oxkärra. Två bilder föreställer romska bilförsäljare som blåser svennar i bilaffärer där z-ordet används, en visar en ortodox jude som försvarar Israels murbygge och ytterligare två bilder föreställer svarta barn i Afrika.

De rasstereotyper i Lindströms fatabur som Hübinette pekar ut genom sitt val av illustrationer föreställer asiater (nordkoreaner), svarta afrikaner, ortodoxa judar, romer, muslimer och en generell invandrarkategori. De visuella stereotyperna följer några inarbetade formler: asiaterna har stora framtänder, sneda ögon och utstående öron; svarta afrikaner är kolsvarta med stora vita ögon och vita läppar. Dessa båda kategorier är minst Lindströmska till sitt utseende. Alla de övriga har den för skämttecknarens figurer typiska grundfysionomin, med päronliknande kroppar och långa näsor. En

4 Hübinette 2015.

av stereotyperna föreställer en svenne: en slätrakad man i randig tröja och med hund i koppel. Han ställs i bilden mot en ortodox jude. Det som skiljer dem åt är klädsel och frisyr. Svensken är slätrakad, tunnhårig och har ölmage. Juden har skruvlockar (*peyos*, som de chassidiska judarna), skägg, hatt, rock och en bok, kanske en Tanak eller Torah, under armen. Däremot saknar han de tecken för jude som etablerades i det tidiga 1900-talets skämtpress: näsor utformade som så kallade judesexor och särskilda gester exempelvis de utåtvända händerna.⁵ Det judiska sitter inte i kroppen utan i attributen. Detta skiljer Lindströms judar från den under senare tid omdebatterade Lars Hillersbergs. Hillersberg lät sig ibland inspireras av element från mellankrigstidens antisemitiska bildvärld.

Lindström använder inte heller de kroppsliga tecken för arab, som metonymiskt också står för muslim och som var vanliga i äldre svenska skämtteckningar och fortfarande används flitigt inte minst i amerikansk press: stor böjd näsa, stor kroppshydda och mycket kroppsbehåring (främst, men inte uteslutande, på män). Till attributen kan också läggas vattenpipa, kroksabel och dolk (*jambiya*). Gottschalk och Greenberg drar slutsatsen att skämtteckningar av arabiska kroppar har för avsikt att väcka vämjelse hos betraktaren.⁶ Något motsvarande finns inte hos Lindström, vars svenne-kroppar emellertid ibland har den effekten.

I många skämtteckningar, även Lindströms, används språket för etniska markeringar. Den nordkoreanska mannen som anlagt fel frisyr förväxlar i pratbubblan de i svenskan meningsskiljande fonemen "r" och "l" och säger "frisyl". Juden och de svarta barnen pratar felfri svenska. Men "invandrarna" talar ett slags förortssvenska.

En av bilderna som återges av Vardagsrasismen och Hübinette visar, som sagt, två manliga, medelålders invandrare med matkassar i en ödlig miljö med avlägsna modernistiska, limpformade flerfamiljshus. Icakassarna signalerar Sverige, arkitekturen förort. Den ene av de medelålders männen säger: "Jag hörde att din son hade åkt ner till IS för skjära halsen av fålk, alltså!" Den andre mannen slår ut med armarna och svarar: "Ja, entligen han fått ett jäbb, alltså!"

De språkliga felen indikerar att männen är invandrare. Också språket fungerar således som ras-ter, och bidrar till att skapa kategorier som asiat, invandrare och svenne. Även attribut som kläder och frisyrer fungerar som ras-ter, exempelvis invandrarnas svarta kostymer och vita skjortor. Avgörande är också miljön. På ett kontor signalerar kostym kanske "chef", medan plagget i en förortsmiljö skapar betydelsen "invandrare".

5 Andersson 2000.

6 Gottschalk & Greenberg 2019, s. 189.

EN DISKURS OM SKRATTET

Hans Lindström har beskrivits som en skämttecknare som drev med allt och alla. Skämten var ibland plumpa och präglade av en genomgående svartsynthet. Det fanns ett återkommande mönster i vad och vilka som utsattes för tecknarens vassa penna. Politiska, ekonomiska och religiösa makthavare hånades ofta, liksom småsinthet och intolerans. Till saker som uppenbarligen upprörde Lindström hörde våld mot kvinnor, maktfullkomliga politiker, konsumtionssamhällets ytlighet och katolska kyrkans nedtystande av pedofili.

Karriären som skämttecknare inleddes efter att han 1993 disputerat på en avhandling i litteraturvetenskap vid Lunds universitet. Hans första uppdrag var för dagstidningen *Arbetet* i Malmö. Därefter publicerades hans teckningar i en lång rad tidningar och tidskrifter och gavs ut som mer än tjugo album.

Lindströms skämt var ibland direkt politiskt kommenterande – som när Jimmie Åkesson vid pärlporten till sin fasa upptäcker att gud är muslim⁷ – men rörde sig oftare på en mer generell nivå. Det gällde i synnerhet de bilder som valdes ut för publicering i bokform och som måste kunna förstås utanför det dagspolitiska flödet.

Vid upprepade tillfällen gick han över gränsen för vad som lät sig publiceras. Samarbetet med *Finanstidningen* uppges ha avslutats när Lindström gjorde direktörernas limousiner för långa.⁸ Prenumeranterna på *Hundsport* blev upprörda av hans hundbilder. Och *Dagens Nyheter* ansåg sig, som sagt, inte längre kunna upplåta plats för hans teckningar 2015.⁹

Lindströms doktorsavhandling har titeln *Skrattet åt världen i litteraturen*. Omslaget pryds av en egenhändigt utförd teckning av en grotesk figur, en gycklare, som sträcker ut tungan åt läsaren. Avhandlingen innehåller flera helsidesillustrationer av författaren, men varken hans egna eller andras bilder är föremål för analys i den.

Skrattet undersöks som totalitet och är enligt författaren omöjligt att analysera i delar. Det förstås som en kraft underifrån, riktad uppåt, mot makten. Skrattet ekar genom historien, det är respektlöst, anti-auktoritärt, anti-systematiskt och subversivt. I litteraturen förstår Lindström skrattet som ett särskilt sätt att betrakta världen. Den främsta inspirationskällan och samtalspartnern genom avhandlingen, vid sidan av de studerade texterna, är den ryske litteratur-, språk- och kulturteoretikern Michail Bachtin.

Skrattets protagonist i den undersökta litteraturen är skälmen. I kontrast till de allvarliga människens uppskattning av det sparsmakade, det förfinade och det tillskräpta,

7 Lindström 2010, s. 172.

8 Wiberg 2006.

9 Thambert 2015.

argumenterar Lindström för att skälmen – och därmed skrattet – får näring av kvantitet, snarare än kvalitet. ”När skälmens panorama krymper, tenderar också skälmen att krympa som skälm.”¹⁰ Det skratt skälmen ger upphov till, hos sig själv eller hos läsaren, är gränsöverstigande. Det passerar textens ram och kan iakttas den som inte förstått dess allvar, därav dess subversiva kapacitet.

Det är ingen vild gissning att Lindström såg sig själv som skälm, åtminstone i egenkap av skämttecknare. Några av Lindströms återkommande karaktärer, bland andra Ismail, har också skälmens drag. Han kränger listor över lediga jobb till invandrare, erbjuder lättkränkta att ta livet av deras plågoandar, säljer vakuumtorkad elektricitet,¹¹ erbjuder telepatisk kontakt med döda släktingar med mera.¹² Som förslagen försäljare är Ismail inte olik Fritiof Nilsson Piratens Nils Gallilé på Kiviks marknad, som Lindström avhandlar. ”Det skrattande bedrägeriet [...] blir aldrig ett den snöda vinningens bedrägeri. Det bedrar, men det blottlägger och demaskerar dessutom, och det är genom sitt blotta förhållande visavi världen ett suveränt och rabulistiskt ställningstagande”, förklarar Lindström.¹³

Lindström gör, med stöd hos Bachtin, en distinktion mellan skratt och humor. Skrattet tillhör folket som helhet, humorn är borgerlighetens kontrollerade och avväpnade användning av lustigheter. Distinktionen bygger alltså på en analys av skrattets relation till klass och makt.

Två återkommande ämnen i Lindströms oeuvre är sex och död. Dessa kan med Bachtin förstås som sammankopplade. För den ryske teoretikern är det just genom underlivet och underjorden som livets kretslopp upprätthålls. Avföring och förmultnade kroppar blir gödning, sexualdriften ger nya generationer. Makten, inte minst institutionaliserad som religion, försöker skaffa sig auktoritet över döden och på så sätt utvidga sin maktsfär.¹⁴ Hos Lindström är Döden löskopplad från gud. Liemannen argumenterar och förhandlar som hos Ingmar Bergman direkt med sina offer, men avslöjar samtidigt livet som en futilitet.

PÅ FÖRORTSTORGET

En av bilderna som anfördes i inläggen ovan föreställer som nämnts ett förortstorg. I förgrunden står två män med en hund. Männen bär *kufi* på huvudet och fotsida kläder

10 Lindström 1993, s. 22.

11 Lindström 2014, s. 26, 107.

12 Lindström 2012, s. 92.

13 Lindström 1993, s. 50.

14 Bachtin 1986, kapitel 6.

(*thawb*). Hundägaren har sandaler och skägg. Hans samtalspartner har mustasch och skor.

Förort är ett begrepp som ändrat betydelse. Från att under den första hälften av 1900-talet ha varit en utopisk plats, fylld av förhoppningar om en rättvis framtid, började förorten under 1960-talet alltmer beskrivas som människoovänlig och farlig. I *Om ras och vithet i det samtida Sverige* konstateras att förort ”i samtiden kommit att betyda en stadsdel som domineras av icke-vita, medan förorter som domineras av vita inte längre betraktas som förorter. ’Förorten’, ofta just med versal och i bestämd form, uppfattas alltmer som en icke-svensk plats där det bor icke-svenskar.”¹⁵

Förortstorget är sparsamt tecknat och ett återkommande scenrum i Lindströms bilder. I den aktuella teckningen öppnar det sig som en plan, obebyggd yta framför några antydda höghus. Till vänster finns en anslående Icas skylt på en låg byggnad med platt tak. Byggnaderna tycks indikera svenskt 1960- eller 1970-tal – miljonprogrammets tid. Att tiderna förändrats sedan torget stod klart uttrycks genom att det konsumentägda Konsum ersatts av en privatägd Icaaffär.

Ytterligare fem personer rör sig över torget, två män, en cyklist och en kvinna i niqab tillsammans med barn. Dessa befinner sig alla i rörelse till skillnad från de båda männen och hunden i förgrunden. De sistnämnda skiljs sålunda ut. Kontrastverkan förstärker reaktionen på hundägarens förklaring till varför hunden är iklädd en niqab: ”Det är en tik.”

Alla figurer i bilden är synkroniserade med sin omgivning, för att använda Temi Odumosus analysbegrepp.¹⁶ Inte minst protagonisterna i förgrunden tycks förankrade i miljön. Deras huvudbonader fångar upp formen hos byggnaderna och matkassen blir ett tecken för assimilering i Sverige. Att Lindströms figurer är välintegrerade och synkroniserade med miljön understryker att de inte är svenskar.

Hunden är svart liksom kvinnan i bakgrunden. Härmed framträder en svartvit distinktion i form av dikotomiska par. Men också kvinnan bär en Icas kasse i handen, vilket delvis upplöser dikotomin. Hon tittar mot männen i förgrunden och fångar såtillvida upp den ena mannens förvånade glosögon, som liknar hundens. Mannen, hunden och kvinnan tycks således alla lika förvånade över husses tilltag att klä på hunden en niqab.

Om husse begått ett övergrepp mot hunden genom att klä den i niqab, är följdfrågan vilken situation kvinnan i bakgrunden befinner sig i. Hon håller ett barn i handen, vilket kanske kan tolkas som att hon är gift (sambandet är förstås högst konventionellt). Ska vi förstå att det är hennes ”husse” som valt klädseln, eller är det att dra tolkningen för långt?

15 Hübinette *et al.* 2012, s. 25.

16 Odumosu 2017.

Kvinnan med barnet och mannen med hunden kopplas samman genom en visuell kiasm, där mannen och barnen är ljusa och kvinnan och hunden svarta. Barnet har inte svart heltäckande klädsel. Kvinnan har gjort ett annat val än mannen. Det kiastiska sambandet förstärks av att sättet på vilket kvinnan håller barnet i handen påminner om hur mannen leder hunden i koppel. Både mannen och kvinnan håller dessutom en kasse i handen.

Kanske ska detta förstås som att mannen är ogift? Att ha en sällskapshund blir i ljust av detta ett substitut. Dess korta ben tyder på att det är en tax. Taxen är ingen prototypisk hund; den avviker med sina korta ben från de mest hundlika hundarna. Även om den länge använts som grythund är det som sällskapshund den gestaltas i teckningen. Olika hundraser spelar olika roller i Lindströms teckningar. Valet av tax förstärker betydelsen av ett oskyldigt djur som underkastas sin ägares nycker. Niqaben påminner om ett hundtäckle men täcker även hundens huvud. Det är således en modifiering eller hybridisering av ett reellt existerande plagg för hundar. Den implicita allitterationen förstärker bildens komiska verkan. Istället för att berätta vilken hundras det är ("det är en tax" – en vanlig utsaga från hundägare) sätts köns- och kulturkodade klädkonventioner i spinn ("det är en tik"). I dikotomin natur—kultur står hunden för det naturliga. Det är onaturligt att klä på hundar, liksom att utsätta dem för religiösa påbud.

Taxen är inte den enda hund i Lindströms fatabur som påtvingats kläder av husse eller matte. Hundar som utsätts för sina ägares nycker är vanligt förekommande, i allt från oskyldiga försök att leka med sitt husdjur till att ha sex med det. Men hundarna är inte heller oskyldiga. På flera av Lindströms skämtteckningar ses hundar som begår övergrepp på människor, jagar brevbärare och äter upp pensionärer.

Lindströms teckning måste också förstås mot bakgrund av att hundar är *haram* och anses smutsiga inom vissa konservativa tolkningar av islam. De accepteras i dessa tolkningar endast i sin nyttofunktion, som vallhundar, vakthundar eller jakthundar. Att ha hund som sällskapsdjur är således inte accepterat av alla muslimer. Att flera ändå önskar ha hund avspeglas i att frågan behandlas på många nätforum. Som framgått ovan framställs också taxen på bilden som en sällskapshund. Tilltaget att ikläda den niqab blir därmed inte bara ett övergrepp utan även ett uttryck för religiöst hyckleri. Mannen bryter mot de religiösa påbuden genom att ha hund, samtidigt som han försöker efterfölja dem genom att klä hunden i heltäckande kläder.

Lindström träder här fram som gycklare. Det är inte första gången som religion utsätts för hans hån. Oftast har det varit katolska kyrkan som drabbats av hans giftiga penna, men även frikyrkan och gud är föremål för många skämtteckningar. Efter pingstpastorn Åke Greens famösa predikan om homosexualitet 2003 dök en sexuellt pervers gud upp i flera av Lindströms teckningar. Islam har sålunda ingen särställning

i Lindströms oeuvre. Kompositionen med en muslim och en hund tillförs ytterligare en dimension av Lars Vilks teckningar av rondellhundar med Muhammed-ansikten från 2007. Lindström har för övrigt direkt kommenterat Vilks med ett par skämtteckningar. En, återpublicerad 2010, föreställer en hund i turban som förklarar att den jobbar som modellhund åt Vilks.¹⁷

VISUELLA SKÄMT

Tre perspektiv formar min tolkning av skämtbilden. Elliott Oring hävdar att humor är beroende av en upplevelse av *appropriate incongruity* – ändamålsenlig inkongruens. Hans analyser rör verbala skämt, men kommer här främst att tillämpas på relationen text–bild. Oring betraktar skämt som en underavdelning till lek. Även om leken på ytan kan vara aggressiv är den i grunden väsensskild från allvaret.¹⁸ Att tackla någon man inte känner på en fotbollsplan är något annat än att göra det på stan.

Konstvetaren och tecknaren Elisa Rossholm fastslår att ”humor uppstår när oförenligheter presenteras som om de vore förenliga och trots att vi vet att de inte är det”. Rossholms studie rör skämtbilder vilket gör den högst relevant här. Liksom hos Oring är inkongruens ett viktigt element i Rossholms analyser. Hon betonar också, i anslutning till filosofen Henri Bergson, att skämtet måste ”beröra oss som människor”.¹⁹ Ett tredje perspektiv som genomsyrar min analys är ambivalens i Bachtins mening.²⁰

Skämt sprids i gemenskaper som delar förförståelser. Detta betyder emellertid inte att det som uttrycks i skämtet måste tas för sant. Att skratta åt skämt om dryga stockholmare betyder inte att de som skrattar nödvändigtvis anser att stockholmare är dryga, bara att de i det gemensamma skrattet är medvetna om att sådana uppfattningar finns. Oring analyserar sådana föreställningar som ”skript”, alltså som ett kognitivt schema eller en meningsram. ”Ett skript är inte en stereotyp”, fastslår han. ”Ett skript är kunskap om en kategori; en stereotyp är en tro som rationaliserar beteende i relation till den kategorin.” Ett skript är således en semantisk kategori, inte en sociologisk. Frågan om det finns en relation mellan skript och stereotyper kan kanske besvaras genom psykologiska eller sociologiska studier, enligt Oring, men de ska inte behandlas som synonyma.²¹

Utan tillgång till skriptet förstår vi inte skämtet. Det blir uppenbart i mötet med skämt från andra tider och kulturer. Men också när skriptet rekonstruerats kan skäm-

17 Lindström 2010, s. 11.

18 Oring 1992, s. 28.

19 Rossholm 2016, s. 25.

20 Bachtin 1986, s. 23.

21 Oring 1992, s. 9.

ter förefalla tämligen poänglös. Det är fallet med flera av de skämtteckningar från 1800-talet som Rossholm studerar. För att uppleva ”ändamålsenlig inkongruens” räcker det inte med att förstå vari inkongruensen ligger och hur den verkar, vi tycks behöva vara (eller bli) en integrerad del av gemenskapen.

Som vetenskapligt objekt är skämtet med sin grundläggande ambivalens problematiskt. Det är sällan helt klart vilket budskap ett skämt bär på eller vilken avsikt det har.²² Även om en betydelse kan utläsas underminerar skämtet varje försök att belägga dess grad av seriositet.

Den här studerade skämtteckningen kan analytiskt delas upp i en studie av dess visuella respektive språkliga element. Texten spelar en avgörande roll för komiken. ”Det är en tik”, är en klassisk *punchline*, en slutkläm eller poäng. Men teckningen bidrar också till skrattet. Berättad som en rolig historia skulle den vara torftigare:

Varför bär din hund niqab?

Det är en tik.

Vad som sker i skämtteckningen är bland annat en fördröjning. Det som först tas för ett hundtäcke visar sig vid närmare betraktande, med dialogen som katalysator, vara en niqab. En ”ändamålsenlig inkongruens” måste upptäckas – den får inte ligga i öppen dager från början. Det är något som händer under studiet av skämtteckningen.

Slutklämmen är en nödvändig beståndsdel av den roliga historien, men inte av den humoristiska berättelsen. Det är historiens poäng som triggar perceptionen av en ”ändamålsenlig inkongruens”. Den avslöjar att det som först tycktes inkongruent i själva verket var ändamålsenligt, eller att det som förefaller ändamålsenligt är inkongruent.²³ Det är en del av den roliga historiens grammatik att dess poäng måste komma sist.²⁴ Skämtteckningar fungerar annorlunda. I dem finns en dynamik mellan text och bild. Poängen låter sig inte uttömmas lika kvickt som i den roliga historien.

MENTALA OCH VISUELLA STEREOTYPER

I debatten under senare decennier har ”stereotyper” nästan uteslutande kommit att handla om visuella tecken. Det finns emellertid betydande skillnader mellan mentala stereotyper och visuella stereotyper. En grundläggande sådan är att mentala föreställ-

22 Oring 1992, s. 14.

23 Oring 1992, s. 82–83.

24 Oring 1992, s. 84.

ningar kan vara av generell natur, medan bilder alltid måste precisera en lång rad visuella egenskaper. ”Goa göteborgare” säger ingenting om exempelvis kön, ålder och klass. Men om vi ska göra en visuell stereotyp av goa göteborgare måste vi bestämma oss för en lång rad egenskaper. Ser en go göteborgare ut som Anna Mannheimer eller Glenn Hysén?

En visuell stereotyp skulle kunna definieras som en förstenad konfiguration av visuella tecken, som en majoritet av betraktarna i en social grupp uppfattar som betecknande för en särskild kategori av människor, djur, miljöer med mera.²⁵ Den visuella stereotypen ”läkare” kan vara allmängiltig men samtidigt bära med sig kulturella förståelser av hur en läkare ser ut. Även om varje enskild typisk framställning av läkare i sig är korrekt, förändras den generella bilden av läkare som grupp om samtliga framställs som män, medelålders och vita.

Vilket samband finns mellan visuella och mentala stereotyper? Asiater framställs allt som oftast i den visuella kulturen med sneda ögon och distinkta framtänder – men den gängse mentala stereotypen av asiater har knappast med det slaget av egenskaper att göra. Visuella stereotyper kännetecknas av ett annat slags förenklingar än mentala. De använder sig av ikoniska tecken som lutar starkt åt konventionalitet. Mentala stereotyper består av kluster av föreställningar, som mycket väl kan stå i strid med varandra, exempelvis att asiater förknippas med både innovationsförmåga och lydnadskultur, med både högteknologisk industri och traditionellt jordbruk. Föreställningar som väl låter sig samsas som stereotypa kluster låter sig inte visualiseras utan att en komisk effekt uppstår (inkongruens). Det är vad som sker i den ovan nämnda skämtteckningen av Lindström, där en lågteknologisk nordkoreansk bonde fraktar en högteknologisk missil på en oxkärra med trähjul.

Under 2010-talet tilltar användningen av ordet ”stereotyp” kraftigt i svenska medier. I Medicarkivet ger ordet mer än 1 000 träffar per år från och med 2014, medan det på 1990-talet förekom färre än 100 gånger per år. Intressant att notera är också en väsentlig förändring av hur ordet används. I de fyra träffar ordet ger 1990 kallas Bamse stereotyp, liksom Nashvilles countryscen, medeltidens föreställning om fattiga, samt den samtida teaterns retorik.

Från och med 2012 är det ovanligt att begreppet stereotyp används i andra sammanhang än sådana som handlar om rasism och – fast i långt mindre omfattning – sexism. Stereotyp har kommit att i stor utsträckning kopplas samman med visuella utsagor. Detta innebär att fokus flyttats från fördomar om andra grupper till visuella gestaltningar av ”de Andra”.

Noterbart är även att det är vissa slags bilder som betecknas som rasstereotypa

25 Haake 2008, s. 2.

i den samtida debatten. Det rör sig huvudsakligen om kraftigt stiliserade visuella framställningar i form av logotyper, serieteckningar, barnboksillustrationer och skämtteckningar. Det är mer sällsynt att ”realistiska bilder” definieras som stereotypa.

Genom att benämna något som en stereotyp signalerar avsändaren att hen är medveten om att framställningen inte är helt korrekt: Den kan vara förenklande, förlegad, förklenande eller förhöjande av helheten eller en aspekt av helheten. Det finns således ett element i användningen av begreppet som skiljer ”vi” från ”dem”. Vi som ser igenom framställningen, och de som inte gör det. Begreppet ”stereotyp” skapar en distansering från andra grupper i samtiden eller historien, det vill säga det fyller en likartad funktion som de utpekade stereotyperna.

TILLBAKA TILL TORGET

Det inledningsvis anförda citatet från Vardagsrasismen framhåller att de utvalda teckningarna bara utgör en liten del av ”all satir [Lindström] gjort om muslimer”. Därför ska jag härnäst studera bilden av taxen i relation till Lindströms hela oeuvre. Från tecknarens penna kom en strid ström av teckningar som ofta anknöt till eller återbrukade tidigare teman och element. Betydelsen skapas sålunda även i relation till andra bilder. Härmed är det avgörande att se vad som tillhör formen – det aktiva i betydelsebildningen – och vad som tillhör substansen. Bilder ingår också i bildtraditioner och hänvisar till andra bilder, som traditionella och intertextuella referenser.

Hur vanliga är bilder av invandrare och muslimer i Lindströms produktion? I albumet ur vilken den här analyserade teckningen är hämtad finns totalt etthundra-tjugotre teckningar.²⁶ Av dessa skämtar åtta om muslimer och två om invandrare generellt. Fyra kan sägas skildra engelsmän (Biggles och Robin Hood) och tre amerikaner (Vilda västern). En bild handlar om palestinier. Därutöver finns två om svenska präster, två om grottmänniskor, en om gud och en om utomjordingar. I tio av teckningarna finns endast djur. Resterande åttionio skildrar svennar i olika situationer. Många av bilderna arbetar med mentala och visuella stereotyper: könsstereotyper, åldersstereotyper, klasstereotyper och etniska stereotyper.

Sett till hela Lindströms produktion av skämtteckningar om islam framgår att några teman dominerar: bruket av stening som straff i vissa muslimska länder, människor som kastas från balkonger som uttryck för så kallat hedersförtryck och islamistisk terrorism. Moderat islam behandlas däremot aldrig vad jag har sett, såvida inte bilder av en muslimsk gud ska räknas hit? Om man bortser från frånvarons betydelse kan

²⁶ Lindström 2012.

detta tolkas som att islam blir synonymt med en fanatisk religion, vilket är en vanlig stereotyp i västerländska medier.

Lindström gav i sina teckningar uttryck för en radikal religionskritik och anti-klerikalism. Ett studium av hans oeuvre visar att det alltid är de mest konservativa och dogmatiska grupperingarna inom varje religion som hånas. Det handlar om frikyrkliga protestanter, den katolska kyrkans prelater, ortodoxa judar och fanatiska muslimer. Lindströms religionskritik var en del av hans maktkritik, som han riktade mot makt som tagits genom våld, till exempel mäns våld mot kvinnor och israeliska bosättares våld mot palestinier, makt som tagits genom pengar och makt över tanken. Religionens makthavare förlöjligades för sin dubbelmoral och sitt maktmissbruk, och religionens följare för att de gav upp sin egen tankeförmåga och okritiskt underkastade sig påbud och normer.

Den vanligaste stereotypen i Lindströms teckningar är medelålders vita män och kvinnor. Dessa kallas dock aldrig för rasstereotyper i den ovan anförda debatten. Detta skulle kunna förstås i enlighet med ett övergripande mönster där de som tillhör normen betraktas som ofärgade; att vara vit är att vara omarkerad i en hegemonisk vit kultur. Men Lindströms vita medelålders män och kvinnor är inte omarkerade, långt därifrån. De är ofta "fula, skitiga och elaka", för att låna ordval från titeln på Ettore Scolas burleska filmklassiker. Eller så är de ömkansvärda och svaga. De är visuella rasstereotyper, men långt ifrån heroiserade. Lindströms svennar är komiska karikatyrer – tecknade med en blandning av sympati och svärta. Somliga är goda, andra är onda. De innehåller ett kluster av föreställningar kring kärnfamilj, heterosexualitet och svenssonliv. Den muslimska stereotypen i hans oeuvre rymmer somliga av dessa föreställningar, men till den adderas även uttryck för religiös tankekontroll och extremism som inte finns hos svennarna. Könsförtryck förekommer däremot i hans illustrationer av båda grupperna.

Lindströms karaktärer har också genrespecifika drag som att vissa anletsdrag är överdrivna, i synnerhet näsan.²⁷ Detta följer vad Rudolf Arnheim i en studie om avvikelseernas morfologi karaktäriserar som en deviation från hur den mänskliga gestalten "är". Men eftersom alla bilder transformerar intrycken från "verkligheten" sker brottet egentligen inte mot hur något "är" utan mot hur det förväntas vara. Förväntningarna kan grunda sig på kultururs konventionella framställningsformer men också på en bildskapares personliga stil, till exempel en typisk Lindströmnäsa, och en genrekonvention, som en typisk skämtteckningsnäsa. Förväntningarna grundar sig också på bildens inre logik, eller kanske snarare på de mekanismer som styr vår perception. Näsans överdrivna storlek i många skämtteckningar har oftast inte med

27 Andersson 2000, s. 83.

dess funktion att göra, luktsinnet, utan med dess framskjutna position i ansiktet, konstaterar Arnheim.²⁸

Lindström arbetar med typgallerier som exempelvis chefen, arbetaren och kontors-slaven. Dessa kännetecknas främst genom kläderna och sina verksamheter, men också kroppsliga särdrag. Svensnar kan vara både ljus- och mörkhåriga, invandrare är alltid mörkhåriga. Sistnämnda grupp har regelmässigt mustasch om de är män, svensnar kan vara både slätrakade och skäggiga. Judiska och muslimska män känns igen på sina huvudbonader och muslimska kvinnor bär heltäckande kläder. Svensnar är mer klassmässigt differentierade än andra grupper. Typgalleriet bygger på enkelt identifierbara identiteter som är allmänt överenskomna. Blottaren bär sålunda trenchcoat och saknar brallor, också när han befinner sig i skidspåret.²⁹ Medan stereotypen är oföränderlig, finns en potential hos typen att överraska – att avvika från invanda mönster och förväntningar. Sistnämnda bryter sig loss från stereotypen, som kan förstås som en förstelnad typ.

Även om en enskild bild inte är rasstereotyp kan den, i enlighet med ovanstående diskussion, tänkas bidra till mentala rasstereotyper hos den sociala grupp som skrattar åt den. Joanna Rubin Dranger och Moa Matthis, drivande bakom kunskapsbanken Bilders makt, betonar att bilder blir rasstereotypa genom upprepning, genom mängden av bilder från olika kontexter som uttrycker likartade saker om utpekade grupper.³⁰ Jag förstår det som att även om en enskild bild vrider sig ur stereotypernas grepp kan den tillsammans med andra bilder förstärka stereotypa uppfattningar.

Sedd ur detta perspektiv hör Lindströms skämtbild till en rad stereotypa föreställningar om islam och muslimer:

- Islam förknippas med människor från arabvärlden och Mellanöstern, trots att endast en sjundedel av världens muslimer bor i den regionen och många araber är kristna.
- Muslimska män framställs som talande och muslimska kvinnor som tysta(de) i en dikotomi som kiastiskt har sin motsvarighet i svenska kvinnor som tjatar och svenska män som tiger.
- Den muslimske mannen påtvingar andra varelser sin uppfattning och kontroll (hunden och metaforiskt även kvinnan), och de muslimska männen och kvinnorna är underkastade (frivilligt eller påtvingat) ett absurt religiöst tankesystem.

28 Arnheim 1983, s. 4.

29 Lindström 2010, s. 69.

30 Dranger 2019.

- Muslimska kvinnor tvingas bära slöja. Slöjan har blivit en av de mest laddade ”religionsfrågorna” i 2000-talets Europa – men bara när den bärs av muslimer. Liksom under 1800-talets orientalism förknippas i dag muslimers användning av slöja ofta med patriarkalt förtryck, oavsett om den bärs frivilligt eller inte.³¹
- Muslimer framställs som ett med sin religion. Detta i kontrast till svenskar som framställs som fria subjekt som kan välja vilken trosriktning de vill ansluta sig till.³²

De andra skämtteckningarna av Lindström som tas upp på Vardagsrasismen och av Hübinette kan ses i relief mot ytterligare stereotypa föreställningar om islam och muslimer:

- Islam och terrorism hänger ihop. Islam utgör ett hot mot den fria världen, det sekulariserade samhället.
- Muslimska kvinnor är en negation av västerländska ”demokratiska värden som självständighet, jämlikhet och informerat samhällsdeltagande”. Försök att frigöra sig leder till deras död, eftersom männen styrs av religionen.³³
- Muslimer tillgriper gärna våld. De ägnar sig åt hedersvåld i form av ”balkongkastningar” och tillämpar stening av framför allt kvinnor.
- Muslimer ogillar bilder, eller tolererar åtminstone inte bilder av profeten Muhammed.
- Islam är oförenlig med yttrandefrihet.

Genom att se den enskilda bilden som del av ett mönster av uppfattningar kan immanenta islamofobiska drag klarläggas. Samtidigt försvinner bildens unika egenskaper. Till dem hör ambivalensen, subversiviteten och skrattet. Det finns också en överhängande risk att (kon)texten blir styrande – att man ser det man vill se, det som bekräftar ens fördomar. Bildtexten – i Roland Barthes utvidgade mening³⁴ – låser fast tolkningen av bilden. Jag ska avslutningsvis diskutera detta med hjälp av en nätkommentar som jag avstått från att citera ovan och som handlar om att mannen på bilden skulle utsätta sin hund för sexuella övergrepp.

Det finns två starka skäl att avfärda denna tolkning. Det första är att Lindström arbetar med knölpåksatir, inte florettfäktning. Att låta en poäng ligga dold är inte hans metod. Det andra är att det i tecknarens oeuvre är svenskar som begår tidelag, inte muslimer. Ändå är detta en tolkning av bilden som förekommer i sociala medier.

31 Gardell 2014, s. 165–186.

32 Gardell 2014, s. 18.

33 Brune 2002, s. 154, 175.

34 Barthes 2016.

I Facebookgruppen "Lindström (För folk som gillar satirisk humor) på svenska" kommenteras bilden bland annat med "att driva med korkade religiösa/kulturella grejer är en sak. Att utmåla de som råkar höra till de aktuella religionerna/kulturerna som tidelagsutövare är bara lågbegåvad rasism." Kommentaren hade föregåtts av inlägget: "Är det en svensk tik ligger hon kletigt till."

Sedd som en unik skämtteckning vrider sig den undersökta bilden ur stereotypernas tvångströja genom att vara ambivalent. Med Lindströms läsning av Bachtin riktar den ett högljutt skratt tillbaka mot alla som försöker ge den ett entydigt budskap. Om en bild som denna göder rasstereotypa föreställningar är som sagt en fråga som måste besvaras med andra metoder än konstvetenskapens – kanske sociologiska eller socialpsykologiska – eftersom svaret är att söka hos mottagarna, inte i bilden i sig.

Det är viktigt att minnas att bilder är polysemiska. Det är omöjligt att en gång för alla nagla fast deras betydelse. De bär alltid inom sig frön till flera tolkningar. Varken den som skrattar åt skämtteckningen eller den som uppfattar sig som utskrattad av den har tolkningsföreträde eller sitter med facit i hand vad gäller dess möjliga innebörder.

Men skämtteckningen går också i takt med sin tid. Vad det går att skämta om och vad som uppfattas som roligt förändras. Skrattet åt världen är alltid situerat i världen. Det kan rikta sig mot världen såsom den är ordnad, men det kan aldrig kopplas lös från världen.

Bibliografi

- Aamold, Svein *et al.* 2017. *Sámi art and aesthetics. Contemporary perspectives*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Andersson, Lars M. 2000. *En jude är en jude är en jude ... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900–1930*, Lund: Nordic Academic Press.
- "Annons", *Aftonbladet* 29/1 1853.
- "Annons Julgåva till kvinnlig ungdom – Onkel Toms stuga", *Aftonbladet* 16/12 1893.
- Arbouz, Daphne 2017, "Multiracial identitet på tvärs med den svenska vithetens rasiala inramning", i Tobias Hübinette red., *Ras och vithet. Svenska rasrelationer i går och i dag*, Lund: Studentlitteratur.
- Arnheim, Rudolf 1983. "The Rationale of Deformation", *Art Journal*, vol. 43.
- Bachtin, Michail 1986. *Rabelais och skrattets historia. François Rabelais' verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen*, Gråbo: Anthropos.
- Backman, Gaston 1911. *Människans förhistoria*, del 1, Den äldre stenåldern, Stockholm: Cederquists grafiska aktiebolag.
- Backman, Gaston 1913. "Negrer", i *Nordisk familjebok*, band 19, spalt 729.
- Backman, Gaston 1915. *Ymer* 35, häfte 4.
- Backman, Gaston 1918. "Svenskar", i *Nordisk familjebok*, band 27, spalt 1032.
- Backman, Gaston 1935. *Människoraserna och moderna rasproblem*, Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Baglo, Cathrine 2014. "Rethinking Sami Agency during Living Exhibitions: From the Age of Empire to the Postwar World", i Laura R. Graham & H. Glenn Penny red., *Performing indigeneity. Global histories and contemporary experiences*, Lincoln: University of Nebraska Press.
- Barthes, Roland 2016 [1964]. *Bildens retorik*, Stockholm: Faethon.
- Bashford, Alison & Philippa Levine 2010. "Introduction: Eugenics and the modern world" i Alison Bashford & Philippa Levine red., *The Oxford handbook of the history of eugenics*, New York: Oxford University Press.
- Beecher Stowe, Harriet 1892. *Onkel Toms stuga*, Stockholm & Helsingfors: Söderström & Co.
- Beecher Stowe, Harriet 1895. *Onkel Toms stuga*, Göteborg: Torsten Hedlunds förlag.
- Bennett, Tony 1995. *The birth of the museum, History, theory, politics*, London: Routledge.
- Berman, Marshall 1982. *Allt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet*, Lund: Arkiv förlag.
- Bharathi Larsson, Åsa 2016. *Colonizing fever. Race and media cultures in late Nineteenth-Century Sweden*, Diss., Lund: Mediehistoriskt arkiv.

- Bindman, David 2002. *Ape to Apollo. Aesthetics and the idea of race in the 18th century*, Ithaca: Cornell University Press.
- Björklund, Marianne 2019. "200 miljoner kineser såg satirinlägg", *Dagens Nyheter* 18/2.
- Bongie, Chris 1991. *Exotic Memories. Literature, Colonialism, and the Fin de Siècle*, Stanford: Stanford University Press.
- Broberg, Gunnar 1988. "Statens institut för rasbiologi – tillkomststären", i Gunnar Broberg, Gunnar Eriksson & Karin Johannisson red., *Kunskapens trädgårdar. Om institutioner och institutionalisering i vetenskapen och livet*, Stockholm: Atlantis.
- Broberg, Gunnar 1995. *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet*, Lund: Avd. för idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet.
- Broberg, Gunnar & Mattias Tydén 2005. *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*, Stockholm: Dialogos.
- Brune, Ylva 2002. "'Invandrare' i medicarkivets typgalleri", i Paulina de los Reyes *et al.* red., *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm: Atlas.
- Burgman, Torsten 1998. *Kinabilden i Sverige från 1667 till 1998. Från Kang-Xi till Mao Zedong och Jiang Zemin*, Lund: Historiska media.
- "Både till prydnad och fågnad", *Helsingen* 30/4 1895.
- Cain, Victoria 2010. "'The Direct Medium of the Vision': Visual Education, Virtual Witnessing and the Prehistoric Past at the American Museum of Natural History, 1890–1923", *Journal of Visual Culture*, 9 (3).
- Catomeris, Christian 2017. *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*, Stockholm: Ordfront.
- Césaire, Aimé 2001. *Discourse on Colonialism*, New York: Monthly Review Press.
- Ciarlo, David 2011. *Advertising empire. Race and visual culture in imperial Germany*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Dagens Nyheter* 2019a. "Något stinker i affären Gui Minhài", ledare 18/2.
- Dagens Nyheter* 2019b. "'Svenska nyheter' frias för Kina-inslag", 1/4.
- Dahlgren, Anna 2010. "The Art of Display", *Konsthistorisk Tidskrift*, vol. 79, nr 3.
- Daston, Lorraine & Peter Galison 2007. *Objectivity*, New York: Zone Books.
- Dranger, Joanna Rubin *et al.* 2019. "Om kunskapsbanken Bilders makt", <https://bildersmakt.se>. Hämtad 18/6 2019.
- Drugge, Anna-Lill 2016. *Ethics in indigenous research. Past experiences – future challenges*, Umeå: Vaartoe/Centre for Sami Research (CeSam).
- Dyer, Richard 1997. *White. Essays on race and culture*, London: Routledge.
- Edström, Bert 2018. *Sverige–Japan. 50 år av vänskap och samarbete*, Stockholm: Sweden–Japan Foundation.
- Edwards, Elizabeth 2001. *Raw histories. Photographs, anthropology and museums*. Oxford: Berg.
- Ehring, Franz 1989. *Skin diseases. 5 centuries of scientific illustration*, Stuttgart & New York: Gustav Fischer Verlag.

- Eickstedt, Egon 1934. *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit*, Stuttgart: Enke.
- Engberg, Markus 2014. "Efter rasismkritiken – här är nya loggan", *Jönköpings-Posten* 12/12.
- Ericsson, Martin 2015. *Exkludering, assimilerings eller utrotning? "Tattarfrågan" i svensk politik 1880–1955*, Lund: Historiska institutionen, Lunds universitet.
- Eriksson, Britas Benjamin 2013. *Delaktighet som pedagogik. Föreställd ras och publikpositioner i den svenska folktypsutställningen*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Etnografiska museet. Foto-, film- och bildsamlingar, <http://www.varldskulturmuseerna.se/etnografiskamuseet/forskning-samlingar/samlingar/bildarkivet/>. Hämtat 22/2 2020.
- Ewen, Elizabeth & Stuart Ewen 2006. *Typecasting. On the arts and sciences of human inequality. A history of dominant ideas*, New York: Seven Stories Press.
- Fahlgren, Siv *et al.* 2015. "Having your cake and eating it? The 'Painful cake' incident of 2012", *Konsthistorisk tidskrift*, 1.
- Figuroa, Yomaira C. 2015. "Faithful Witnessing as Practice: Decolonial Readings of Shadows of Your Black Memory and The Brief Wondrous Life of Oscar Wao", *Hypatia*, 30(4), doi:10.1111/hypa.12183.
- Forsberg Warringer, Gunnel 2008. *Jenny Nyström. Livet och konsten*, Bromma: Ordalaget.
- Fur, Gunlög 2013. "Colonialism and Swedish History: Unthinkable Connections?", i Naum & Nordin red.
- Gardell, Mattias 2015. *Islamofobi*, Stockholm: Leopard.
- Gardeström, Elin 2018. *Reklam och propaganda under svenskt 1930-tal*, Södertörn Academic Studies 74, Huddinge: Södertörns högskola.
- Gottschalk, Peter & Gabriel Greenberg 2019. *Islamophobia and Anti-Muslim sentiment. Picturing the enemy*, second edition, London: Rowman & Littlefield Publishers.
- Gould, Stephen Jay 1996 [1981]. *The mismeasure of man*, New York: Norton.
- Gustafsson, Tommy 2007. *En fiende till civilisationen. Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, Lund: Sekel.
- Gynning, Margareta red. 1996. *Jenny Nyström. Målaren och illustratören*, Stockholm: Nationalmuseum.
- Gärding, Cecilia 2016. *Mångfalden i det svenska filmmarvet 1890–1950*, Stockholm: Lyxo.
- Haake, Magnus *et al.* 2008. "Visual Stereotypes and Virtual Pedagogical Agents", *Journal of Educational Technology & Society*, 11:4.
- Habel, Ylva 2018. "Little Pink. White fragility and black social death", i Anu Koivunen, Katariina Kyrölä & Ingrid Ryberg red., *The power of vulnerability. Mobilising affect in feminist, queer and anti-racist media cultures*, Manchester: Manchester University Press.
- Hagerman, Maja 2006. *Det rena landet. Om konsten att uppfinna sina förfäder*, Stockholm: Prisma.
- Hagerman, Maja 2015. *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*, Stockholm: Norstedts.
- Hall, Stuart 1996. "When was the Post-Colonial?", i Lidia Curtie & Iain Chambers, *The post-colonial question. Common skies, divided horizons*, London: Routledge.

- Hall, Stuart 1997. "The Spectacle of the 'Other'", i Stuart Hall red., *Representation. Cultural representations and signifying practices*, London: SAGE publications Ltd.
- "Harriet Beecher Stowe", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 21/1 1853.
- Harvard, Jonas & Patrik Lundell red. 2010. *1800-talets mediesystem*, Stockholm: Mediehistoriskt arkiv, Kungliga biblioteket.
- Hedman, Helena, Lennart Nygren & Siv Fahlgren 2009. "Thai-Swedish couples in the Swedish daily press – discursive constitutions of 'the Other'", *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Work*, 1.
- Hilder, Thomas Richard 2014. *Sámi musical performance and the politics of indigeneity in Northern Europe*, Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Hinrichsen, Malte 2015. "Racist Trademarks and the Persistence of Commodity Racism in Europe and the United States", i Irene Calboli & Srividhya Ragavan red., *Diversity in intellectual property. Identities, interests, and intersections*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hirvonen, Vuokko 2008. *Voices from Sápmi- Sámi women's path to authorship*, Guovdageaidnu [Kautokeino]: DAT.
- Hochman, Barbara 2006. "Uncle Tom's Cabin at the Worlds Columbian Exposition", *Libraries & Culture*, vol. 41, no. 1.
- Hochman, Barbara 2011. *Uncle Tom's Cabin and the reading revolution, race, literacy, childhood, and fiction 1851–1911*, Boston: University of Massachusetts Press.
- Huuva, Kaisa & Ellacarin Blind red. 2016. "När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka" – minnesbilder från samernas skoltid, Stockholm: Verbum.
- Hübinette, Tobias 2003. "Swedish images of Korea before 1945", *Scandinavian Studies*, 4.
- Hübinette, Tobias 2004. "Inte välkommen längre", *Mana*, 5.
- Hübinette, Tobias 2005. "Gulinghatet finns överallt", *Aftonbladet* 20/5.
- Hübinette, Tobias 2008. "Orientaliska rasfantasier på Skansen", *Invandrare & Minoriteter*, 4.
- Hübinette, Tobias 2009. "Om synen på asiater i dagens Sverige och sambandet mellan populärkulturen och vardagsrasismen", *Um & Yang*, 4.
- Hübinette, Tobias 2012. "The reception and consumption of hallyu in Sweden", *Korea Observer*, 3.
- Hübinette, Tobias 2014. "Racial stereotypes and Swedish antiracism", i Lars Jensen & Kristín Loftsdóttir red., *Crisis in the Nordic nations and beyond*, Farnham: Ashgate.
- Hübinette, Tobias 2015. "Om DN, svensk rashumor och svenska rasstereotyper", Tobias Hübinette [blogg], <http://tobiashubINETTE.wordpress.com/2015/07/26/hans-lindstrom-dn-rashumor-rasstereotyper/>. Postad 26/7 2015, kl. 20.36.
- Hübinette, Tobias 2016. "Varför säljer stereotyper av asiater fortfarande?", *Mana*, 1.
- Hübinette, Tobias 2018. "Who are the Swedish K-pop Fans?", *Culture and Empathy*, 1.
- Hübinette, Tobias et al. 2006. "Fackförbund driver cynisk kampanj", *Östgöta Correspondenten* 31/5.
- Hübinette, Tobias et al. 2012. *Om ras och vithet i det samtida Sverige*, Tumba: Mångkulturellt centrum.

- Hübinette, Tobias & Lennart E.H. Räterlinck 2014. "Race performativity and melancholic whiteness in contemporary Sweden", *Social Identities. Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 6(20).
- Hübinette, Tobias & Lennart E. H. Räterlinck 2015, "Slavauktioner, gulinghumor och black-face-konst", *Glänta*, 1.
- Hübinette, Tobias & Carina Tigervall 2010. "Gulinghumorns grunder", *Arena*, 2.
- Hübinette, Tobias & Carina Tigervall 2011. "Japanese, Japanese, Japanese ... Representations of East Asians in contemporary Swedish visual culture", i Elisabeth Eide & Kaarina Nikunen red., *Media in motion*. Cultural complexity and migration in the Nordic region, Farnham: Ashgate.
- Hübinette Tobias & Lisa Wool-Rim Sjöblom 2015, "Det räcker med 'gulinghumor' nu, SVT", *Expressen* 2/6.
- Höglund, Johan & Linda Andersson Burnett 2019. "Introduction", *Nordic colonialisms and scandinavian studies*, 91(12).
- I fjällfolkets land. Dagar i Lappland hos Inka Länta och hennes fränder* 1923. Regissör: Erik Bergström. AB Svensk Filmindustri.
- Jahoda, Gustav 1998. *Images of savages. Ancient roots of modern prejudice in Western Culture*, London: Routledge.
- Jensen, Lars 2018. *Postcolonial Denmark. Nation narration in a crisis ridden Europe*, London & New York: Routledge.
- Johansson, Perry 2008. *Sinofilerna. Kinakunskap, samlande och politik från Sven Hedin till Jan Myrdal*, Stockholm: Carlsson.
- Julich, Solveig, Patrick Lundell & Pelle Snickars 2008. *Mediernas kulturhistoria*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv.
- Keskinen, Suvi 2019. "Intra-Nordic Differences, Colonial/Racial Histories, and National Narratives: Rewriting Finnish History", *Scandinavian Studies*, vol. 91, Number 1–2.
- Keskinen, Suvi *et al.* 2009. *Complying with colonialism. Gender, race and ethnicity in the Nordic region*, London & New York: Ashgate.
- Kiesler, Fredrick 1930. *contemporary art applied to the store and its display*, New York: Brentano's.
- Kjellgren, Björn 2001. "Kineserna i Sverige", *Invandrarrapport*, 4.
- Kjellman, Ulrika 2013. "A whiter shade of pale: visibility and race in the work of Swedish State Institute for Race Biology", *Scandinavian Journal of History*, 38(2).
- Kjellman, Ulrika 2014. "How to Picture Race? The use of Photography in the Scientific Practice of the Swedish State Institute for Race Biology", *Scandinavian Journal of History*, 39(5).
- Kjellman, Ulrika 2019. "From fact to fantasy: scientific illustrations and visual representations in the early work of Gaston Backman", *Journal of Documentation*, 75(4).
- Kooperativa Förbundet – Arkiv och bibliotek u.å., "Annonsbyrån Svea AB/Svea Reklam AB. Affischer, annonser, protokoll, fotografier varumärken, föremål", folder, <https://kf.se/wp-content/uploads/kfbibl/Arkiv/annonsbyran-svea.pdf>. Hämtad 13/12 2021.

- Kott, Matthew 2009. "Antropologen Gaston Backman och den uppsaliensiska rasbiologins spridning i tid och rum", i Helmut Müssener & Per Jegebäck red., *Rasen och vetenskapen*, Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Kuokkanen, Rauna 2007. *Reshaping the university. Responsibility, indigenous epistemes, and the logic of the gift*, Vancouver: UBC Press.
- Kääpä, Pietari 2016. "Cyclical conceptualizations of time: Ecocritical perspectives on Sami film culture", i Salma Monani & Joni Adamson red., *Ecocriticism and indigenous studies. Conversations from earth to cosmos*, London: Routledge.
- "Landsorts-nyheter", *Aftonbladet* 17/5 1853.
- Lantto, Patrik 2014. "The consequences of state intervention: Forced relocations and Sámi rights in Sweden, 1919–2012", *The Journal of Ethnology and Folkloristics*, 8(2).
- Lantto, Patrik & Ulf Mörkenstam 2008. "Sami Rights and Sami Challenges: The modernization process and the Swedish Sami movement, 1886–2006", *Scandinavian Journal of History*, 33(1).
- Laskar, Pia 2017. "Den finska rasen och görandet av svenskar", i Tobias Hübinette red., *Ras och vithet. Svenska rasrelationer i går och i dag*, Lund: Studentlitteratur.
- Latour, Bruno 1990. "Drawing things together", i Michael Lynch & Steve Woolgar red., *Representation in scientific practice*, Cambridge: MIT Press.
- Laula, Elsa 2003 [1904]. *Inför lif eller död? Sanningsord i de lappska förhållandena*, Östersund: Gaaltije.
- Lee, Robert G. 1999. *Orientalism. Asian Americans in popular culture*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lilja, Mona & Cathrin Wasshede 2016. "The performative force of cultural products", *Culture Unbound*, 3.
- Lindberg, Ylva 2018. "Moving manga", *Orientaliska studier*, 156.
- Lindblad, Frank & Sonja Signell 2008. "Degrading attitudes related to foreign appearance. Interviews with Swedish female adoptees from Asia", *Adoption & Fostering*, 3.
- Linde, Joel 2015. "Tobias motsatte sig 'gulinghumor' – då besökte nazisterna hans hem", *Metro* 5/6.
- Linders, Frans Josua & Herman Lundborg red. 1926. *The racial characters of the Swedish nation*, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Lindgren, Anne-Li 2002. "Att utbilda barn till ett nationellt medborgarskap", *Historisk Tidskrift*, 2.
- Lindmark, Daniel 2013. "Colonial Encounter in Early Modern Sápmi", i Naum & Nordin red.
- Lindström, Hans 1993. *Skrattet åt världen i litteraturen*, Stockholm: Carlsson.
- Lindström, Hans 2010. *Tuppjuck*, Stockholm: Kartago.
- Lindström, Hans 2012. *Det är något skumt med den här garderoben*, Stockholm: Kartago.
- Lindström, Hans 2014. *Dina hemorrojder syns på Facebook*, Stockholm: Kartago.
- Linhart, Sepp 2006. "Dainty Japanese" or yellow peril? *Western war postcards 1900–1945*. Vienna: Lit Verlag.
- "Litteratur och konst", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 26/3 1895.

- Loewe, Walter, Arne Jansson & Carl Magnus Rosell 1997. *De tände en eld. Den svenska tändsticksindustrin 1836–1996. En bok om visionärer och uppfinnare, fabrikanter och affärsmän, män och kvinnor som vid maskinerna och skrivborden tillsammans skapade den svenska tändsticksindustrins världsrykte*, Stockholm: Swedish Match.
- Loftsdóttir, Kristín 2019. *Crisis and coloniality at Europe's margins. Creating exotic Iceland*, London & New York: Routledge.
- Loftsdóttir, Kristín & Lars Jensen 2012. *Whiteness and postcolonialism in the Nordic Region. Exceptionalism, migrant others and national identities*, Farnham: Ashgate.
- Lopes, Lori Kido red. 2020. *Race and media. Critical approaches*, New York: New York University Press.
- Lugones, María 2003. *Pilgrimages/peregrinajes. Theorizing coalition against multiple oppressions*, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Lundberg, Patrik 2011. "Ni sliter själen ur mig", *Helsingborgs Dagblad* 12/9.
- Lundborg, Herman 1927. *Svensk raskunskap*, folkuppl. med text, kartor, diagram och plancher, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Lundmark, Lennart 1998. *Så länge vi har marker. Samerna och staten under sexhundra år*, Stockholm: Rabén Prisma.
- Lundmark, Lennart 2008. *Stulet land. Svensk makt på samisk mark*, Stockholm: Ordfront.
- Lundström, Simon 2004. "Manga och anime i Sverige", i Marie Birde red., *Manga. Från Hokusai till Dragon Ball*. Stockholm: Östasiatiska museet.
- Magnusson, Leif 2005. *Svart gips – vitt folkhem?*, Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Marchand, Roland 1985. *Advertising the American dream. Making way for modernity 1920–1940*, Berkeley: University of California Press.
- Martin, Rudolf 1914. *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*, Jena: Fischer.
- Maxwell, Anne 2010. *Picture imperfect. Photography and eugenics 1870–1940*, Brighton: Sussex Academic Press.
- McClintock, Anne 1995. *Imperial leather. Race, gender and sexuality in the colonial conquest*, New York: Routledge.
- Mignolo, Walter D. 2011. *The darker side of Western modernity. Global futures, decolonial options*, Durham: Duke University Press.
- Miles, Robert 1989. *Racism*, London: Routledge.
- Millbourn, Ingrid 2012. *Det hemlighetsfulla mötet – publik och cycklare. Om skrällen och lockelsen i att se varandra*, Stockholm: Carlsson.
- "Mistress Harriet Beecher Stowe", *Aftonbladet* 20/11 1852.
- Morgan, Jo-Ann 2007. *Uncle Tom's Cabin as visual culture*, Columbia: University of Missouri Press.
- Moser, Stepanie 1998. *Ancestral images. The iconography of human origins*, Ithaca: Cornell University Press.
- Naum, Magdalena, & Jonas M. Nordin red. 2013. *Scandinavian colonialism and the rise of modernity. Small time agents in a global arena*, New York: Springer.

- Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi* 1904–1926. Ny reviderad och rikt illustrerad upplaga. Stockholm: Nordisk familjeboks förlag.
- Nordling, Johan, ”Jenny Nyström-Stoopendahl”, *Nya Idun*, nr 49, 6/12 1889.
- Nyberg, Kenneth 2001. *Bilder av Mittens rike. Kontinuitet och förändring i svenska resenärers Kinaskildringar 1749–1912*, Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet.
- ”Nyss inkomna musikalier: Till Harriet Beecher Stowe Onkel Tom sympathi-vals för piano...”, *Tidning för Wenersborgs stad* 21/12 1852.
- ”Nytt i bokhandeln”, *Norrbotenposten* 16/5 1895.
- Odumosu, Temi 2017. *Africans in English caricature 1769–1819. Black jokes, white humour*, London: Harvey Miller Publishers.
- O’Gorman, F. James 1998. *Accomplished in all departments of art. Hammatt Billings of Boston, 1818–1874*, Amherst, Mass.: University of Massachusetts Press.
- Olsen, Torjer A. 2018. ”This word is (not?) very exciting: Considering intersectionality in indigenous studies”, *NORA: Nordic Journal of Women’s Studies*, 26(3).
- ”Onkel Toms stuga”, *Aftonbladet* 25/10 1852.
- ”Onkel Toms stuga, gratis!”, *Motalaposten* 5/12 1892.
- ”Onkel Toms stuga gratis!”, *Helsingen* 8/12 1892
- ”Onkel Toms stuga, gratis!”, *Gotlands Allehanda* 9/12 1892
- ”Onkel Toms stuga, gratis!”, *Nya Dagligt Allehanda* 15/12 1892.
- ”Onkel Toms stuga”, *Jönköpingsposten* 26/4 1895.
- ”Onkel Toms stuga af Harriet Beecher-Stowe”, *Aftonbladet* 26/4 1895.
- Oring, Elliott 1992. *Jokes and their relations*, Lexington: Univ. Press of Kentucky.
- Painter, Nell Irvin 2010. *The history of white people*, New York: W.W. Norton & Company.
- Peterson, Bo 2003. *Välja & sälja. Om bokförläggarens nya roll under 1800-talet, då landet industrialiserades, tågen började rulla, elektriciteten förändrade läsvanorna, skolan byggdes ut och bokläsarna blev allt fler*, Stockholm: Norstedts.
- Pettersson, Ulf 2009. ”Människoraser, finns dom?”, i Helmut Müssener & Per Jegebäck red., *Rasen och vetenskapen*, Uppsala universitet: Centrum för multietnisk forskning.
- Pickering, Michael 2001. *Stereotyping. The politics of representation*. Basingstoke: Palgrave.
- Pinney, Christopher 2011. *Photography and anthropology*, London: Reaktion books.
- Pirak Sikku, Katarina 2014. *Nammaláphán. Bildmuseet 31/01–20/04 2014*, utställningskatalog, Umeå: Bildmuseet.
- Pratt, Mary Louise 1992. *Imperial eyes. Travel writing and transculturation*, London: Routledge.
- ”Prenumerationsanmälan”, *Dagens Nyheter* 16/12 1892.
- Rony, Fatimah Tobing 1996. *The third eye. Race, cinema and ethnographic spectacle*. Durham: Duke University Press.
- Rossholm, Elisa 2016. *I väntan på bufvudpersonen. Identitet och identifikation i svensk skämtbild 1870–1900*, Stockholm: Makadam.
- Rymdinvasion i Lappland* 1959. Regissör: Virgil W. Vogel. Gustav Unger Films.

- Said, Edward 1978. *Orientalism*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Sameblod* 2016. Regissör: Amanda Kernell. Nordisk Film Production Sverige AB.
- Sandström, Moa 2020. *Dekoloniseringskonst: Artivism i 2010-talets Sápmi*, Umeå: Sámi Dutkan/ Institutionen för språkstudier.
- Simpson, Betasamosake Leanne 2017. *As we have always done. Indigenous freedom through radical resistance*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sjöblom, Lisa Wool-Rim 2015. *My face is not a costume. Kritiska bilder, serier och texter om adaption och rasism av Lisa Wool-Rim Sjöblom*. Malmö.
- Smith, Linda Tuhiwai 2012. *Decolonizing methodologies. Research and indigenous peoples*, London: Zed Books.
- Stonstegard, Adam 2014. *Artistic liberties. American literary realism and graphic illustration, 1880–1905*, Alabama: The University of Alabama Press.
- Statistiska centralbyrån 1940. *Statistisk årsbok för Sverige 1940*. Stockholm.
- Statistiska centralbyrån 2019. *Utrikes födda samt födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar efter födelseland/ursprungsland, 31 december 2018, totalt*. Stockholm.
- Stenberg, Karin & Valdemar Lindholm 1920. *Dat läh mijen situd! Det är vår vilja – en vädjan till den svenska nationen från samefolket*, Stockholm: Svenska förlaget.
- ”Stockholm 27 oktober”, *Aftonbladet* 27/10 1852.
- ”Stockholm 29 januari”, *Aftonbladet* 29/1 1853.
- Stoor, Krister 2018. ”Karin Stenberg – Skogssamernas Elsa Laula”, i *Bårjås - Årran – julevsáme guovdátja sahtediedalaj ájgegetjåla. Populevitenskapelig tidsskrift fra Årran – lulesamisk senter 2017/18: Dávverá ja mujtjalusá. Gjenstander og skildringer*, Drag: Årran-lulesamiskt senter.
- Strömberg, Fredrik 2005. ”Manga så in i Norden”, *Bild & Bubbla*, 2.
- Svanberg, Fredrik 2015. *Människosamlarna. Anatomiska museer och rasvetenskap i Sverige ca 1850–1950*, Stockholm: Historiska museet.
- Svensk Filmdatabas. ”I fjällfolkets land: Dagar i Lappland hos Inka Länta och hennes fränder”, <http://www.svenskfilmdatabas.se/sv/item/?type=film&itemid=3558#comments>. Hämtad 13/12 2021.
- Sveriges Television 2011. ”SIFO: Svensken tycker inte att bilden av kinesen är kränkande” 29/9, <https://www.svt.se/opinion/sifo-svensken-tycker-inte-att-bilden-av-kinesen-ar-krankande>. Hämtad 16/2 2019.
- Sveriges Television 2018a. ”Välkomna alla kineser. Svenska nyheter's informationsfilm' till kinesiska turister”, 28/9, <https://www.svtplay.se/klipp/19421424/valkomna-alla-kineser>. Hämtad 16/2 2019.
- Sveriges Television 2018b. ”SVT:s Thomas Hall: 'Avsikten med förra veckans inslag var anti-rasistisk'” 26/9, <https://www.svt.se/kultur/svt-s-thomas-hall-avsikten-med-forra-veckans-inslag-var-anti-rasistisk>. Hämtad 16/2 2019.
- Svonni, Charlotta 2017. ”Samisk utbildning i förändring: nomadskolan och processen för samer att bli likvärdiga samhällsmedborgare”, i Marianne Liliequist & Coppélie Cocq red., *Samisk kamp. Kulturförmedling och rättviserörelse*, Umeå: h:ström.

- Tawil, Ezra red. 2016. *The Cambridge companion to slavery in American literature*, New York, NY: Cambridge University Press.
- "Teater", *Norrköpings Tidningar* 5/11 1853.
- "Teater Hos os[s]! eller en motbild till Onkel Toms stuga", *Blekings-Posten* 12/4 1853.
- "Telegram", *Dagens Nyheter* 13/4 1895.
- Thambert, Fredrik 2015. "Tecknaren: Jag fick sparken av DN på stående fot", *Resumé* 28/9.
- Tlostanova, Madina, Suruchi Thapar-Björkert & Ina Knoblock 2019. "Do We Need Decolonial Feminism in Sweden?", *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 27(4), doi:<https://doi.org/10.1080/08038740.2019.1641552>.
- Topper, David 1996. "Towards an Epistemology of Scientific Illustration", i Brian S. Baigrie red., *Picturing knowledge. Historical and philosophical problems concerning the use of art in science*, Toronto: University of Toronto Press.
- Tuck, Eve & Wayne K. Yang 2012. "Decolonization is not a metaphor", *Decolonization; Indigeneity, Education & Society*, 1(1).
- "Uncle Toms Cabin samtidens märkligaste roman", *Aftonbladet* 23/10 1852.
- Vardagsrasismen 2015. <https://www.facebook.com/vardagsrasismen/posts/eftersom-vissainte-verkar-veta-vem-hans-lindstr%C3%B6m-%C3%A4r-ang-bilden-nedan-fr%C3%A5n-dn-h/862941740458463/>, postad kl 17.20 26/7 2015. Hämtad 20/1 2019.
- Walden, Andrew 2019. "Hur uppfostrar man egentligen ett barn?", *Dagens Nyheter* 18/2.
- Werkmäster, Barbro 1996. "Jenny Nyström och illustrationen", i Gynning red.
- Wiberg, Björn 2006: "Landets vassaste penna", *Transportarbetaren*, nr 6.
- Wiktionary 2020. "Svenne", sv.wiktionary.org/wiki/svenne. Hämtad 6/2 2020.
- Witherspoon, David J. *et al.* 2007. "Genetic Similarities Within and Between Human Populations", *Genetics*, 176 (1).
- Wolfe, Patrick 2006. "Settler colonialism and the elimination of the native", *Journal of Genocide Research*, 8(4).
- Wright, Rochelle 1998. *The visible wall. Jews and other ethnic outsiders in Swedish film*, Carbondale: Southern Illinois Univ. Press.
- Zippel, Katrin 2009. "Learn to See! Photography in the service of Race Biology", i Helmut Müssener & Per Jegeback red., *Rasen och vetenskapen*, Uppsala: Centrum för multi-etnisk forskning.
- Åhrén, Christina 2008. *Är jag en riktig same? En etnologisk studie av unga samers identitetsarbete*, Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper/Etnologi, Umeå universitet.
- Össbo, Åsa 2014. *Nya vatten, dunkla speglingar. Industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renkötselområdet 1910–1968*, Umeå: Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet.
- Össbo, Åsa & Patrik Lantto 2011. "Colonial Tutelage and Industrial Colonialism: reindeer husbandry and early 20th-century hydroelectric development in Sweden", *Scandinavian Journal of History*, 36(3), doi:[10.1080/03468755.2011.580077](https://doi.org/10.1080/03468755.2011.580077).